

GÓLI KORNÉLIA

„A KDSZ egyelőre történik velem”

Beszélgetés Urbán Andrással, a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház igazgatójával az intézmény fennállásának huszonötödik évfordulója kapcsán

– Mennyire voltál jelen a Kosztolányi Dezső Színház megalapításánál?

Semennyire. Én 2000-ben kapcsolódtam be a KDSZ munkájába, először rendezőként *A jó anyját annak, aki kezdte* és a *Tábori piknik* című előadásokkal. Többször írják, hogy én alapítottam a Kosztolányit, ami nem igaz. Nézőként vettem részt az első előadásokon. Az viszont igaz, hogy a színház jelenlegi formája valóban hozzám köthető, de az alapítás körül Kovács Frigyes nevét kell említeni, aki a háttérben kiharcolta az akkori polgármesternél, Kasza Józsefnél, hogy létrejöhessen az intézmény. Később persze ezeknek az embereknek megváltozott a színházhoz való viszonyuk. Péter Ferenc, majd Szloboda Tibor igazgatósága alatt a Kosztolányi megpróbált egyre inkább függetlenedni a Népszínháztól, illetve azoktól az emberektől, akik a Népszínház égiske alá tartoztak. Itt nem a színészekre gondolok, hiszen azok folyamatosan játszottak a KDSZ előadásaiban is. Nagyon nehéz időszak volt ez: egyetlen iroda állt rendelkezésünkre a Népszínházban, arról nem beszélve, hogy könyörögni kellett a játszási napokért. Általában havi egy vagy két időpontot tudtunk megszerezni, ami sokszor vasárnapra esett, azt pedig tudjuk, hogy Szabadkán a vasárnap nem éppen színházba járás nap.

– Az alapítás kapcsán muszáj beszélni Ljubiša Ristićről, hiszen az ő színházesztétikája és színiigazgatói tevékenysége ellenében jött létre a Kosztolányi Dezső Színház. Ristić ugyanis megszüntette a szabadkai Népszínház

Magyar Társulatát, így a KDSZ megalapításának az volt a célja, hogy mégis legyen magyar színház a városban.

Ebben a történetben benne van az is, hogy a KDSZ azért lett létrehozva, hogy az itteni magyar kultúrhatalomnak és politikumnak legyen saját, magyar színháza, függetlenül attól, hogy itt van-e Ljubiša Ristić vagy nincs. Nem várták meg, hogy Ristić elmenjen, hanem létrehoztak valami újat. A színháznak hét alapítója volt: Ada, Topolya, Óbecse, Magyarkanizsa, Kishegyes, Zenta és Szabadka községek önkormányzatai, valamint a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség. Csakhogy amikor Ristić elment, a Népszínházban visszaállt a kéttársulatos munka, tehát ismét működött a szerb és a magyar társulat is. Ebben az értelemben a Kosztolányi Dezső Színház szinte elvesztette a létjogosultságát. Voltak ugyan elképzelések arra vonatkozóan, hogy milyen funkciót töltsön be, mondjuk, hogy a magyar társulat pénzügyi lebonyolítója legyen, esetleg stúdió státuszban maradjon. Egyesek szerint a politikum azért őrizte meg, hogy azok a színészek, akik kinőtték a népszínházi művészi kihívásokat, a KDSZ-ben tovább tudjanak fejlődni stb. Az az érdekes, hogy később pont én lettem az igazgatója ennek a színháznak, aki – bár nem tartom magam Ristić-tanítványnak, de – Ljubiša Ristićet nagy mesternek gondolom. Amit én megismertem rajta keresztül, illetve az ő igazgatása alatt a színházról, a hibák ellenére rendkívül nagy hatással volt rám. Szóval legyünk tisztában azzal, hogy Ljubiša Ristić azért komoly művész: végtelenül merész és iszonyúan művelt. És emiatt kicsit furcsának tartottam, hogy akkoriban a mi kis közösségünk olyan emberei álltak ellen neki, vagy próbáltak vele szembeállni, akik színházi értelemben a bokájáig sem értek. Ljubiša Ristić valóban megszüntette a nemzeti előjelű társulatokat, ugyanakkor tudok arról is, hogy próbált Szabadkára kiváló magyarországi rendezőket hozni, de ez valahogy nem jött össze, és nem csak az ő hibájából. Szóval ez egy összetett dolog, és tagadhatatlan, hogy a folyamat valóban egyfajta társulati leépítéshez vezetett. De hát a kilencvenes évek szörnyűek voltak... Szabadkán is, a színházban is. Én mégis úgy gondolom, hogy itt rengeteg olyan dolog történt a nyolcvanas években Ljubiša Ristić vezetése alatt, ami igenis komoly érték. Az viszont egy vicc, hogy tizenöt évvel azután, hogy elment, még mindig

azt lehetett hallani Szabadkán a Népszínház állapotáról, hogy mennyire tönkretette. Hiszen minden ugyanolyan állapotban volt, mint a nyolcvanas években, senki nem törődött az épülettel, nem fektetett bele a felújításába, beázott a nagyterem, leszakadt a színpad. A ristići éra alatt mi még azon a színpadon játszottunk, rockkoncertek, színházi előadások folytak rajta. Szóval nem minden ennyire fehér és fekete, de a politikumnak és a mindenkori léha kisembereknek az a sajátos felfogása, hogy valakinek el kell vinnie a balhét. Ezzel nem akarom vitatni azt, ami akár Ristić számlájára is írható. Művészi értelemben viszont a dolog számomra nyilvánvaló. Az a fajta színház nem állt annyira közel hozzám, hogy szó szerint Ristićet szeretném utánozni, alapvető elveiben azonban, amit ott megtanultunk az élő színház működéséről, szerintem iszonyúan fontos. A nyolcvanas években Szabadka megváltozott a színháznak köszönhetően. A tereken, Palicson, mindenütt lehetett előadást csinálni, nem beszélve arról, hogy ebben a kis Szabadkában, amire mi iszonyúan büszkék vagyunk, de azért, ha bevalljuk, általában senki sem néz túl a kertvárosi kerítésén, szóval itt a nyolcvanas években elindult egy komoly mozgás. De mondom, minden éremnek két oldala van. Nagyon károsnak tartom azt a gondolkodást, amely a ristići éra eredményeit el akarja söpörni. Ez a fajta diszkontinuitás káros. Amikor én 2006-ban átvettem a KDSZ-t, az alternatív, kísérleti, posztmodern szavak Szabadkán még mindig olyanok voltak, mintha kígyót engednél el a teremben: ez mind szörnyű, ez mind Ljubiša Ristić nevéhez fűződik... És ezt nagyrészt olyan emberek mondták, akik nem is látták az előadásokat. Nehéz volt megértetni velük, hogy mindennek igenis van létjogosultsága, igenis komoly dolog, amit szeretni lehet, amiért érdemes küzdeni, vagy amiért érdemes ebben a városban élni.

– *Idézek a honlapotokon olvasható bemutatkozásotokból: a Kosztolányi Dezső Színház, „formabontó, kísérleti, művészi, meghökkentő...”*

Ezek a szavak arra szolgálnak, hogy körülírjuk a nagyközönségnek, milyen színházat láthat. Hogy ne legyen félreértés. A legegyszerűbb megfogalmazás az, hogy a Kosztolányi Dezső Színház Szabadka magyar nyelvű művész színháza, de hát ezt is sokféleképp érti az ember. Fontos, hogy szabados gondolkodású és művészi értelemben nyitott. *Kísérleti...*

De mit jelent kísérletezni? Azt, hogy az ember bizonyos rizikót vállal. Olyan lépéseket tesz, melyek talán nem garantálják a sikert. Nem próbál hasonlítani valakire, hanem önálló utat jár be. A Kosztolányi nem törekszik arra, hogy *meghökkenítő* legyen, ennek ellenére meghökkeníti az embereket, nyilván emögött érezhető egyfajta kispolgári prűdéria is, ami mondjuk folyamatosan könnyű célpontot kínál, sőt, a politikai prűdéria is állandóan jelen van. Éppen ezért nagyon nehéz volt elkezdni nyíltan kommunikálni. Emlékszem, mennyire megosztó volt, amikor a *Turbo paradisóban* elhangzott, hogy „Szidd a magyar anyámat!”, vagy akár az *Urbi et orbiban* a pedofil tanár figurája. Ezek nehezen mentek át először, mert az emberek számára meghökkenítő volt, hogy lehet erről beszélni. Mi meg azt nyomtattuk, hogy márpedig ezekről a dolgokról beszélni kell! Ez nem az utca, ez a színház. Az a baj, hogy a polgári elvárásnak van egy olyan rossz paradoxona, miszerint a színházban lássunk szépeket, a négy fal között, otthon meg legyünk vadállatok. De a négy fal mindenki magánügye. Éppen ezért az egésznek fordítva kellene működnie: az életben jól kell viselkedni, a színházban meg beszéljünk a problémákról. – *Szloboda Tibor igazgatósága alatt kapcsolódtál be a KDSZ munkájába. Már akkor volt víziód arról, hogy milyen lesz a Kosztolányi Dezső Színház művészi arculata, ha te veszed a kezédbe az irányítását?*

Abban biztos voltam, hogy ha én veszem át a színházat, akkor, ha máshol nem, az irodában fogok előadást csinálni, az asztalon. Tudtam, hogy ezzel a színházzal kezdeni fogunk valamit, hiszen volt bennem is és a többiekben is kreatív potenciál. Amikor igazgató lettem, Úri Attila színpadmesterrel rengeteget dolgoztunk. Olykor tizenhat órát. Sajnos ezt az emberek hajlamosak elfelejteni. Havi repertoárt nyomtattunk az irodai nyomtatón, szórólapoztunk, szerveztük a közönséget, egyeztetjük az időpontokat. Amikor átvettem a színház igazgatását, nagyon szerencsés körülmény volt Lovas Ildikó városi kulturális tanácsos jelenléte, aki kiharcolta, hogy a Kosztolányi Dezső Színházat politikai és infrastrukturális értelemben is támogassák. Ennek folyománya lett az, hogy a KDSZ megkapta a Harambašić utcai Mladost egykori montázs mozitermét, illetve öt új munkahelyet, aminek köszönhetően felvehettünk öt színészt. Végre megvolt a saját játszóhely, ami tulajdonképpen egy nagyon

jó színházterem volt, nagyon rossz állapotban: átfújta rajta a szél, nem lehetett felfűteni. És akkor nekiálltunk a munkának. Négy hónapon keresztül minden nap, a vasárnapokat kivéve, dolgoztunk nyolc-tizenkét órát a műszakiakkal. A szervezés miatt is rengeteg időt töltöttünk a színházban. Az első Desiré Fesztivál megrendezésekor már szeptemberben éjszakákon át bent voltunk az irodában. Így alakult ki fokozatosan az a mechanizmus, ami most is működik, amiért érdemes ide jönni, dolgozni, felülni erre a jól felépített és megszervezett gépezetre. De nagyon fontos, hogy ez nem magától jött létre, a kialakítása iszonyú meló volt... Aztán a másik nagy esemény, aminek a kapcsán szintén Lovas Ildikó nevét kell említeni, ha tetszik, ha nem, hogy a valamikori Lifka mozi átalakult, és végleges otthonába költözött a színház. Amikor ennek még csak az ötletét hallottam, magam is szkeptikus voltam, mégis gyorsan meglett az épület, és állandó könyörgések árán ugyan, de kiharcoltunk számos funkcionális részletet is. Visszatérve a kérdésre: én az igazgatóság előtt is aktív rendező voltam. Létezett az Urbán András Társulata nem formális közösség, ami az én esztétikumomat képviselte, és a független színházas szerveződéseknek is részese voltam valamelyest. Úgy akartam átvenni a KDSZ intézményét, hogy azt a fajta tapasztalatot alkalmazom, amely ebben a gerillaszínházas világban a miénk volt. Szóval mi a Kosztolányiban szórólapokat osztogattunk, matricákat ragasztottunk. Egyszerűen mások voltunk.

– Minden jól működik, jók a körülmények. Ilyenkor mi a célkitűzés?

Megfogyatkozott a társulat. Betöltetlen munkahelyek állnak rendelkezésünkre, mégsem rohamoztak meg minket a fiatal színészek. Akármennyit is gondolkodom rajta, nem tudom csak magunkat okolni ezért. Nálunk nagyon komoly munka folyik. Bátran állítom, hogy a színészeink kiváló kondícióban vannak, fizikai és szellemi értelemben is. Kis létszámú színházunk van, amely egyszer csak a kezébe kapott egy kulcsot egy épülethez, amit fenn kell tartania. Az előző városvezetés – és erről muszáj beszélni – olyan sebet ejtett rajtunk, amitől a mai napig is sántítunk és csöpög a vérünk, hiszen a racionalizáció kapcsán két munkahelytől fosztott meg egy olyan intézményt, amelyiknek köztudottan kevés alkalmazottja volt. Ez a fenntartó melléfogása, egyfajta pártoskodó rossz szán-

dék és politikai impotencia eredménye. Szóval nagyon nehéz. A város a fenntartónk, de pár éve a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. jóvoltából is kaptunk annyi produkciós támogatást, mint amennyit a város biztosít. Így megvagyunk, de ha ez nem lenne, akkor megint, mint a templom ege-
re, nem tudnánk megfizetni semmit. Tehát nem annyira fényes hely-
zet, ennek ellenére a vendégművészek is meglepődnek azon a szakmai
hozzáálláson, amit a mi színészeink nyújtanak. Közben nálunk is nagyon
szigorúak a produkciós szabályok. Komoly repertoárt játszunk, nyolc-tíz
előadásunk van havonta, vendéjjátékaink is vannak, életben tartjuk a
Desiré villamosa rendezvénysorozatot, amely vendégprodukciókat fogad
be. Illetve fél Szabadkának kölcsönadjuk a termet. Ránk számíthatnak.
Emellett három-négy bemutató van egy évben, és a Desiré Fesztivál.

– *Apropó Desiré Fesztivál: hogy mertetek ilyen kis létszámú csapattal bele-
vágni?*

A fesztivál létrehozása nagy vágyam volt. Lovas Ildikóval beszélgettünk
erről, és adódott a lehetőség, hogy megcsináljuk. Emlékszem, az akko-
ri polgármester meg is lepődött, mikor eljött a megnyitóra. Azt hitte,
hogy csak négy-öt előadás lesz, erre tizenöt produkcióval készültünk.
Nagy fesztivált csináltunk abból a támogatásból, amit néhány előadásra
kaptunk. Ebben az a vicc, hogy azután sose volt akkora támogatás, mint
akkor. Hatmillió dinárt kaptunk egy négy-öt előadásos hétvégére, és mi
ebből csináltunk egy komoly színházi fesztivált, ami már az első alkalom-
mal óriási teret hódított magának.

– *Mit gondolsz arról, hogy ma már létezik egy olyan műfaji kategória, hogy
kosztolányis?*

Sokszor felemelőnek érzem ezt. A legszebb élmények azok, amikor a
fiatalok felismerik itt, hogy ez is színház, nem pedig csak az, ami szá-
mukra eddig távoli, unalmas vagy éppen vicceskedő volt. Hogy amit mi
csinálunk, az komolyan meg tudja érinteni őket a maga sajátos mód-
ján. Ez nagyon fontos. Az a része zavaró, amikor valaki elképzeli, hogy a
kosztolányis az ilyen furcsa valami. Ha abban az értelemben használják
ezt a kifejezést, hogy formabontó, szabados, az végül is jó... Azt hiszem,
jó dolog, ha az embereknek ez a színház egyfajta pozitív értelemben
vett mérce. Az egy másik dolog, hogy nem lenne szabad használni az

alternatív, kísérleti szavakat stílusként, hiszen nem stílusokról van szó, de azért használjuk őket, hogy értsük egymást, na mindegy. A másfajta, kortárs, nyitott, progresszív dolgokról mindenki azt képzei, hogy azoknak marginálisnak, függetlennek kell lenniük, pedig a kortárs művészetnek igenis birtokolnia kellene az intézményeket, melyek azért vannak, hogy teret biztosítsanak a jelen kor művészetének. Sajnos az a beidegződés működik, hogy van a kortárs, ami valami jövőbeli dolog, és hát van a múzeum. Ez nem jó! Ezek élő intézmények, melyeknek nem feltétlenül a nosztalgiát kell szolgálniuk, hanem szerves kapcsolatot kell létrehozniuk és fenntartaniuk a közösséggel. Persze ez nem könnyű. Főleg ebben a városban, amilyen most Szabadka, ahol nem is tudod, hogy cserélődik vagy fogy a lakosság. Emellett érezhető egyfajta bezárkózottság. Az itt élő emberek egy része szégyelli, hogy itt él! Nem mer élni! Az idei Desiré Fesztivál szlogenje épp ezért *Itt és most*. Szabadkán mindig volt egy ilyen vakarózás, hogy mi kéne, mi nem kéne, aztán nem lett semmi. És pont ez az itt és most a fontos, ezt kellene bekapcsolni a fejekben. Most élünk, most lehet nézni, most lehet jelen lenni, ha itt vagy, itt vagy, ha nem vagy, nem vagy. Én nem gondolom Szabadkáról, hogy zárt közeg, viszont azt gondolom, veszélyben van – gondolok itt arra, hogy az urbánusságát veszti el, pedig annak ellenére, hogy ez egy mezőváros, és hogy fentről nézve úgy néz ki, mint egy nagy falu az ékszerdoboz épületeivel, szóval ennek a városnak az értéke éppen ez az együtt élő multikulturalizmus volt, aminek az elvesztése iszonyú következményekkel járhat.

– Huszonöt évből tizenhárom a te igazgatásod alatt zajlott. Mondhatjuk azt, hogy ti neveltétek fel a színház közönségét?

Ez egy nagyon felemelő és nagyon fájdalmas érzés. Ezt először akkor vetjük észre, amikor az első Desirére hazajöttek az egyetemisták, mondjuk Budapestről, és rájöttünk, hogy ezek a gyerekek ide jártak hozzánk középiskolásként, és közben felnőttek. Jó volt látni, hogy már van egy generáció, aki ezen a színházon is, vagy főleg ezen szocializálódott. A fájdalmas része az, hogy tudjuk, a legtöbb gyerek nem jön vissza. Úgyhogy ez a közönségnevelés nem olyan egyszerű, mert a fiatalok nagy része tíz év múlva nem itt fog élni. Épp az olyan események, mint például a Desiré Fesztivál, amelyekért érdemes itt élni. Elmész a színházba vagy a fesztiválra, és kü-

lönleges dolgokat látsz különböző országokból. És ez fontos, mert nem feltétlenül arra vágyik a néző, hogy magyar nyelvű előadásokat lásson, hanem hogy olyan dolgokkal találkozzon, amitől itt van a világ, hogy ne érezze elszigetelve magát, hogy a világ végén él. Ha őszinte akarok lenni, itt, a schengeni határnál, Szerbia északi részén, Szabadka bármilyen csodálatos város, azért nehezen érzi magát az ember a világ közepén. Sőt, azt gondolom, az itt élő emberek gyakran többet gondolnak a város státuszáról, megítéléséről, mint ami a valóság, akár kulturális értelemben is.

– *Ez a negyedik mandátumod. Meddig tervezel igazgató maradni?*

Néha gondolkodtam rajta, hogy abba kéne hagyni, mást kellene csinálni vagy átalakítani a színházat más irányba (egyébként ez még benne van a pakliban), de aztán történnek olyan dolgok, akár ezzel a miniatűr társulattal való munka során, amitől az ember újból erőre kap. Az nagyon fájdalmas, hogy az embereket folyamatosan cserélni kell. De, the show must go on. Szóval ezen nem gondolkodom. Nem is ragaszkodom görcsösen a fennálló helyzethez, ugyanakkor épp a minap azon kaptam magam, hogy ülök a nézőtéren, és arra gondolok, hogy itt majdnem minden szögnek köze van hozzám. Csinálom, ameddig ezt így... nehéz megmondani... amíg így jó? Érdemes? Szóval a KDSZ egyelőre történik velem.

– *Egy prózakötetnek vagy a szerzője. A szépíró Urbán András már csak az előadások szöveggönyvein dolgozik?*

Jegyzetelek, de nem írok. Az előadások szöveggönyveit látva gyakran gondolkodom azon, hogy le kéne ülni, szépen letisztázni és olvasható formába szerkeszteni őket. Amit említesz, az a *Hajnali partizán*. Később jelent meg ugyan, de ezek a nyolcvanas évek végi, középiskolás novelláim. Ami a színházban történik velem, az a kreatív állapot nekem az írás, persze korántsem olyan intim, mint kettesben lenni a papírral.

HÖS 3.0

